

Geleceğe geçmişten bakmak

15. Sosyal Bilimler Kongresi geçen hafta gerçekleştirildi. Her zaman olduğu gibi bu önemli bilimsel etkinlik, yazılı basında ve hatta HBT gibi bilimle ilgili olması beklenen dergilerde, hak ettiği ilgiyi görmedi. Tek istisnayı Cumhuriyet'ten Güray Öz oluşturdu. Kendi gazetesinin bile haberleştirmedeği Kongre'yi -aktif katılımcısı olmadığı halde- başından sonuna üç gün boyunca izledi ve iki kez köşesine taşıdı. Kutlamak gerek.

Sosyal Bilimler Kongreleri gerçekleştirildikleri dönemin ruhunu yansıtır. Etkilerini de taşırlar; ama her zaman, egemen sistemin ideolojik tahakkümüne karşı direnç kanallarının açık tutulmasını da sağlayarak...

15. Kongre de böyle bir ortamda gerçekleşti. Kuşkusuz aynı konuya çok farklı yaklaşımlar da yer aldı, aynı oturumda veya farklı oturumlarda aynı konuda birbirine ters düşen görüşler de sunuldu. Örneğin evrensel önemde bir olay olan Ekim Devrimi'nin 100. Yıldönümü vesilesiyle düzenlenen yedi ayrı oturumda böyle bir durum ortaya çıkabildi. Ama sonuçta bazen birbirini tamamlayan, bazen birbirini reddeden yaklaşımlar da bir konu bütünlüğünü temsil ettiler, hepsini birden izleyenlere kendi yorumlarını geliştirme fırsatı sundular. Kongrenin sunduğu bu özgür tartışma ortamı, sosyal bilimlerin gelişmesine katkı sunduğu ölçüde, bu kongrelerin varoluşu nedeniyle de uyumluydu. Bu bağlamda, 400 civarında bildirinin sunulduğu Türk Sosyal Bilimler Derneği'nin (TSBD) 15. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'nin de amacına ulaştığını söyleyebiliriz.

15. Kongre, TSBD'nin de 50. Yılı'nı kutladığı bir yıl içinde yapıldı. Bu yıldönümü kuşkusuz esas olarak TSBD ve onun etrafındaki sosyal bilimciler için bir anlam ifade ediyor. Derneğin ve bilimsel kongrelerinin bu 50 yıl içinde nelere tanık olduğuna gelin hızlı bir bakış atalım.

1967 yılını eksen aldığımızda bundan önceki 50 yıl ile sonraki 50 yıl arasında hem dramatik farklar görülür hem de 50 yıl gibi bir sürenin insanlar için olduğu kadar toplumlar için de muazzam değişimlere kaynaklık ettiği görülür. 1967'yi önceleyen 50 (veya 53) yılı iki büyük savaş ve iki büyük devrim simgeler. Devrimlerin öncüsü ve büyüğü kuşkusuz Ekim Devrimi'dir.

1967 öncesindeki yarım yüzyıla 1930'larda İspanyol Cumhuriyetçilerinin yenilgisi ile 1950'lerin sonunda Kübalı Devrimcilerin zaferi de eşlik eder. Kore ve Vietnam savaşları da dâhil edildiğinde Dünya tarihinin en kanlı yarım yüzyılıdır. Faşizmin ve emperyalizmin barbarlığının sınır tanımayacağı da insanlığa uygulamalı olarak gösterilmiştir: Nazilerin Rusya'daki mezalimini belki simgesel olarak aşan şey, emperyalizmin iki Japon kentinde, sivil halkın üzerinde, kitlesel ölüm silahını deneme barbarlığı olabilirdi. Buna sonradan Vietnam'da hala izleri görülen napalm bombaları ve kimyasallar da eklendi.

1967 yılı, kapitalizmin 2. Savaş sonrasındaki görece içe dönük ve bölüşümcü keynesgil birikim tarzının sonlarına denk gelir. Üçüncü dünya ülkelerinin 2. Savaş sonrasında birbiri peşisıra bağımsızlıklarını kazandıkları dönemin de, Vietnam Savaşı'nın da tam ortasına. Amerika'da savaş ve ırkçılık karşıtlığının da tam ortasından geçilmektedir. Paris'te 1968 Direnişi bu ortamda doğar ve yayılır.

1970'ler bir yandan savaşın Laos ve Kamboçya'yı da kapsayarak tüm Hindîçin'e yayılması ve ardından 1975'te ABD'nin Vietnam yenilgisiyle sonuçlanması, öbür yandan emperyalizmin Latin Amerika saldırganlığıyla simgelenir. Bu süreçte, henüz 1973 yılında Allende yönetimi ABD destekli askeri darbeye devrilir ve emperyalizmin kanlı eli başta Şili ve Arjantin olmak üzere Latin ülkelerinde faşist yönetimlerin birbiri ardına sahneye çıkmasına kadar uzanır. 1970'lerin başı ile sonunda ABD destekli iki darbeye bu halkaya Türkiye de eklenir.

1970'ler diğer taraftan 2. Savaş sonrasının hâkim sermaye birikim tarzında da bir tıkanma, kriz ve arayış dönemidir. İki petrol krizi bu süreci hızlandırır. 1979-80 yıllarında neoliberal dönüşümün siyasi simgeleri sahnede belirir: Thatcher ve Reagan. 1980 sonrası neoliberal birikim tarzına ve üçüncü küreselleşme dalgasına geçiştir. Kâr hadlerindeki düşme eğilimi, finansallaşmaya kaçışla telafi edilmeye çalışılır; bir yandan da hiçbir ülkenin bu yeni-küreselleşme yeni-liberalizm sürecinin dışında kalmaması için, "bunun alternatifi yoktur" ideolojik dayatması kurulur. Türkiye 1980'de 24 Ocak Kararları ve 12 Eylül zorlamasıyla bu girdaba erkenden sokulur.

1980'ler Çin'de ekonomik ve toplumsal ilişkilerde kapitalizmin kurallarının adım adım geçerli olmasına geçit verilirken, Sovyetler Birliği siyasal ve ekonomik sistem olarak tıkanmaya doğru yol alır ve 1991'de büyük bir travma yaratarak çöker.

Sovyetlerin çöküşü, ABD emperyalizminin hiç zaman yitirmeden Ortadoğu'ya birinci Irak saldırısını başlatmasını kolaylaştırır. 1990'lar aynı zamanda Dünya Ticaret Örgütü üzerinden

Üçüncü dünya ülkelerini tarım ödünlerine zorlama dönemi olarak da öne çıkar. 11 Eylül 2001’de DTÖ’nün İkiz Kulelerine saldırı, böyle bir konjonktürde yeni bir dönüm noktasına dönüşür. Bunu 2001’de Afganistan’ın işgali 2003’te ikinci Irak işgali izler. Türkiye’de Meclis, 1 Mart 2003 tezkeresine hayır diyerek AKP Hükümetinin Türkiye’yi ABD yanında savaşa sokmasına izin vermez.

1980’ler sonrasının yeni birikim tarzında tıkanmalar da 2000’lerde kalıcı hale gelir. Çevre ülkelerden yayılan 1997/98 krizinden sonra, merkez ülkelerden başlayan 2008/2009 krizinin henüz sonunun görünmemesi, üstelik 2008 krizine yol açan aşırı finansallaşmanın o tarihten sonra da hız kesmemiş olması, daha büyük krizlerin ve/veya savaş rüzgârlarının birikmesine yol açar. Çin’in yükselişinin son evrede ABD’yi bazı bakımlardan geride bırakmaya başlaması da bir hegemonya transferi kapışmasının (bu kapışmada ön-alma stratejilerinin) dünya barışına yeni tehditler oluşturmaya yol açar.

2010’larda ibre tersine dönmeye başlamadan önce 2000’ler aynı zamanda Latin Amerika halklarının umutlarını yeniden sola bağladıkları bir çağa açılır. 2010’ların başları da sözde Arap Baharı’nı müjdeler ama umutlar çabuk tükenir. Libya, Suriye ve Yemen’e emperyalizmin ve müttefiklerinin uğrattığı yıkım, bu arada IŞİD ve El Kaide’de simgelenen İslam silahlı radikalizminin saçtığı dehşet, emperyalizmin ve bölge ülkelerinin bu dehşetten kendilerine çıkar devşirme stratejileri, bir “yeni korkak dünya” manzarasını oluşturur.

Sosyal demokrasi, 1980’leri izleyen çeyrek yüzyılda kapitalist-emperyalist sistemin yöneticiliğinde, emperyalist savaşların dümeninde (Blair), sağın ayırimsız alternatifi olmayı tamamen kabullenmesiyle kendini tüketmeye başlar; Batı Avrupa ülkelerinde son zamanlarda yeni arayışlar bunun da sonucu olarak ortaya çıkar.

Kadının özgürleşmesi de son 50 yılın en önemli gelişmelerinden birini oluşturur kuşkusuz. Bu dönemin başlarında henüz İtalya’da bile kürtaj hatta boşanma yasağı varken, inanılmaz mesafeler alınacaktır. Ama kadının daha eğitilmiş, toplumda daha sözü geçen ve daha özgür bir konuma yükselmesi, bunun tersi eğilimleri özellikle de İslamcı tepkiler üzerinden besler. 50 yıl önceki Afganistan’da daha özgür olan kadının köleleşmesine tanık olunur. Türkiye gibi iyi kötü bir laiklik sürecini yaşamış ülkelerde kadının özgürleşmesine koşut olarak erkek egemenliğinin zayıflamasına bir siyasal/toplumsal yanıt olarak, özellikle İslamcı iktidar altında, kadının kapanmaya zorlanması ve kadın cinayetlerinin pıtrak gibi çoğalması süreci yaşanır. İkili toplumsal yapıda zıt eğilimler bir arada görülür.

Bütün bunlar ve burada sözünü edemediğimiz nice önemli gelişmeler, toplumlar için büyük sarsıntılar ve yeni müdahale zeminleri oluşturduğu gibi sosyal bilimler için de inanılmaz ölçüde zengin araştırma malzemeleri anlamına gelir.

Peki ama bu zengin malzemeyi işleme araçlarına yani kavramlar sistemine ne olur? Yeni birikim düzeninin egemenleri, kendi alet çantalarından yeni bir kavram seti çıkararak bilim dünyasına ama özellikle sosyal bilimlere dayatırlar. Artık küreselleşme, yönetim, sürdürülebilirlik gibi kavramları içermeyen incemelerin dışlanması dönemi başlamıştır; kalkınma iktisadı bile üniversitelerden tasfiye edilmiştir; sınıf analizleri içine zinhar oturmayan bir özgürlükçülük, kimlik, cinsiyet... yaklaşımları dönemi başlamıştır ve bu akıma uymayanların afaroz edilmesi işten bile değildir. AKP'nin KHK'larından bile daha etkili bir ideolojik kuşatmadır bu.

Dönem neo-liberalizmin, neo-pozitivizmin, post-modernizmin, nihilizmin ve elbette anti-marksizmin dönemidir. Post-modernizmin altın çocuğu da siyasal İslam'ın meşrulaştırılmasıdır. Türkiye'de de bu düzenek çalışmıştır. Bu kavramsal dönüşümden AKP iktidarına ilk 10 yılında hatırı sayılır bir destek de çıkmıştır. Bugün dünyada neoliberalizmin yol açtığı krizler ve bölüşüm sorunları nedeniyle artık küreselleşme gibi kavramlar savunulamaz duruma düşer. Ama burada dahi tepkilerin sistemin özüne değil neoliberal formunun bazı aşırılıklarına (finansallaşma) yöneltilmesine çalışılır.

Ulusal Sosyal Bilimler Kongreleri'nin ve katılımcılarının tamamının bu ideolojik saldırılardan kendilerini tamamen koruduklarını kuşkusuz iddia edemeyiz. Ama şunu söyleyebiliriz: Bu Kongreler katılımcılarının önemli bir bölümü bakımından ideolojik basınçlara ve modalaştırılan akıntılara karşı direnmenin, sınıf analizlerini terketmemenin, emek yanlısı duruştan vazgeçmemenin, iktidar alanlarına karşı itaatsizliğin, bağımsız ve özgür araştırmacılığın kaleleri olmuşlardır. Olmaya da devam edeceklerdir.

haber.sol.org.tr/yazarlar/oguz-oyan/gelecege-gecmisten-bakmak-219678